Representació gràfica de les ermites

L'estudi de l'evolució de la representació de la muntanya en els gravats i en les pintures, primer, i després en les fotografies permet descobrir com inicialment la muntanya era un referent neutre, amorfa, però poc a poc va adquirint entitat pròpia. Això representà un procés progressiu de dessacralització de l'espai natural i la pèrdua de significació de les ermites en l'entorn de la muntanya de Montserrat.

En un primer moment, els artistes intentaven representar un paisatge que recordava vagament la realitat de la muntanya, però després les representacions foren cada cop més precises. Si en les primeres obres les ermites no estaven representades, poc a poc apareixen situades per la muntanya, alguns cops deslocalitzades, però en algunes ocasions amb força exactitud geogràfica.

Abans de l'ús de la impremta les representacions de les ermites es limitaven a il·lustracions fetes en el *Scriptorium* montserratí. La seva destrucció ha privat de conèixer com eren representades les ermites en l'època medieval. El pare Cebrià Baraut que ha estudiat en detall aquesta qüestió esmenta que es tenen dues miniatures que figuren en el manuscrit 12.575 de la Bibiloteca Nacional de Paris i que corresponen al segle XV. Es tracta del poema *Le Melusine* composar per *Joan d'Arras* a finals del segle XIV. Per il·lustrar el poema es mostra el seu protagonista, el comte de Forez, fent d'ermità a la muntanya de Montserrat. L'aparició de la impremta contribuí a difondre les imatges de les ermites. En una estampació de l'impressor *Joan Rosembach* al 1524 d'un dibuix de *Joan de Gilo* es representen nou ermites. Tot i que aquestes estan situades sense cap mena de relació topogràfica.

J. Rosenbach Lectionarium Sanctorate Montserrat 1524

El primer gravat en el qual es dóna una correcta representació de les ermites i l'entorn de la muntanya està imprès a Roma el 1572. En aquest gravat també s'observa el traçat de l'escala dreta que permetia pujar directament a les ermites

des del monestir de Santa Maria.

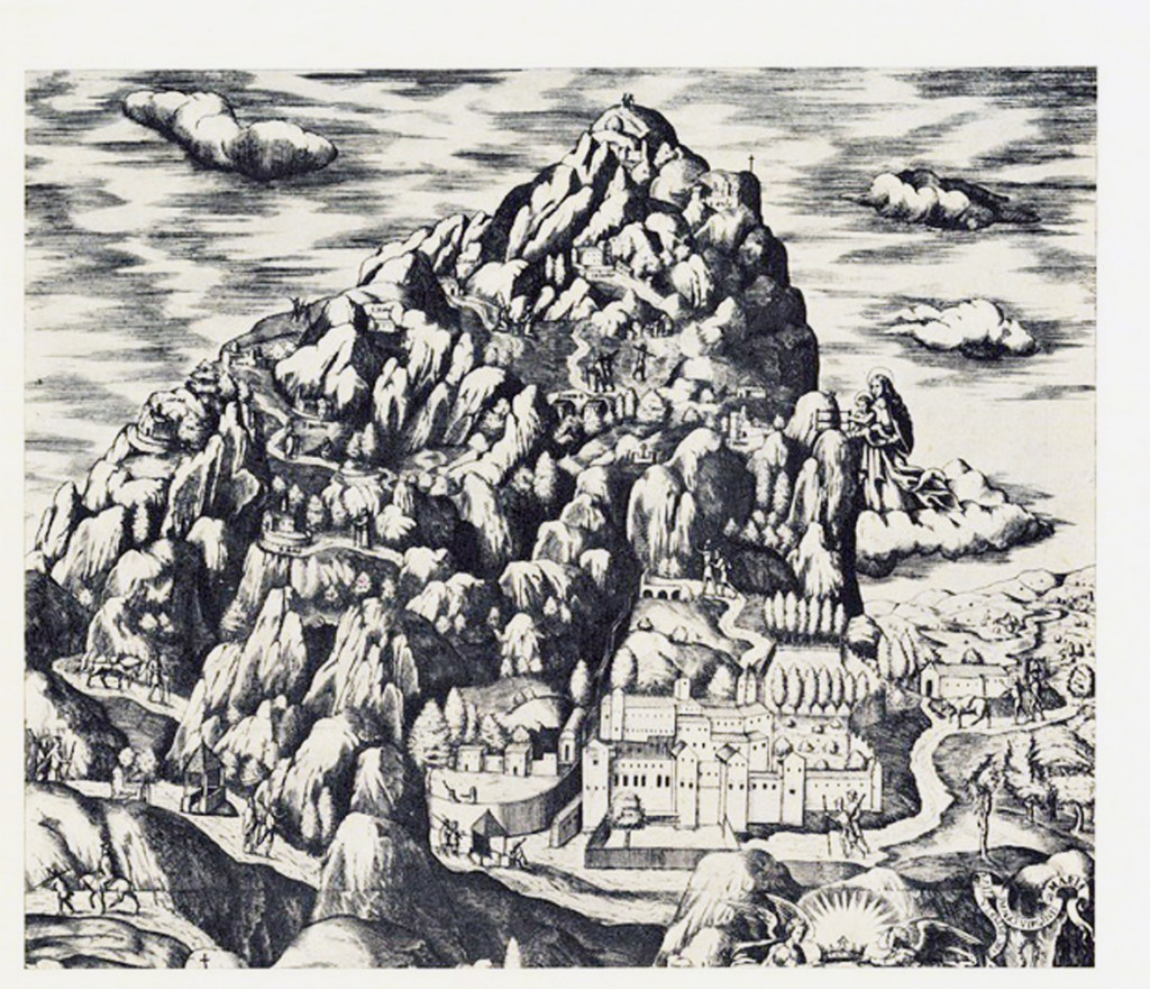

Gravat de Montserrat fet a Roma 1572

Progressivament apareixen més gravats de Montserrat on ja es representen les ermites amb els seus noms, uns cops en llatí i altres en castellà, francès i alemany. Com indica el pare Cebrià Baraut "*el desconeixement personal del Santuari donarà a vegades lloc a no pocs errors en les denominacions i la situació d'elles*". En general, diu Baraut, "*els antics gravats montsreratins són tots més o menys idealitzats i existeixen entre ells interdependències ben manifestes*". L'excepció a tot això és el gravat del menoret austríac *Jeroni Strasser* fet el 1607 que el pare *Antoni Yepes* inclou en el seu IV tom de la seva *Crònica General de la Orden de San Benito* imprès a l'any 1613.

Gravat de Montserrat fet a Roma 1572

A partir del segle XVIII les representacions són més precises i augmenta l'interès per representar amb més fidelitat l'eremitori. També és el moment en que es comencen a representar aïlladament les ermites. La primera obra de referència en aquest sentit és el *Compendio historial del portentoso santuario de Nuestra*

Señora de Montserrate atribuït a l'abat Benet Argerich, la primera edició és de 1758 i conegué moltes reimpressions. El *Compendio historial* aporta una manera molt particular de comprendre el valor simbòlic de l'ermita. Per l'autor dels gravats d'aquesta obra l'ermita, l'edifici, era l'únic que importava, és representava una element sagrat que tot ell omplia l'escena.

L'obra més important per comprendre la tipologia de les ermites de la muntanya de Montserrat són els dibuixos i les aiguades de *Pere Pau Montanya* i *Francesc Remart* agrupades en l'obra *Planos y vistas de la montaña de Montserrat* feta per encàrrec de Francisco de Zamora l'any 1790 i que no fou mai editada. La precisió de la tècnica emprada, la cambra obscura, permeté tenir una representació força fidel de com era l'eremitori montserratí abans de la seva destrucció per la Guerra del Francés.

Els dibuixos de Remart-Montanya tenen un extaordinari valor documental similar a l'aportat pels gravats d'Alexandre Laborde en la seva obra *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne*. Aquest representa nou ermites: Santa Anna, Santíssima Trinitat, Sant Dimas, Sant Onofre, Sant Benet, Santa Magdalena, Sant Joan, Sant Jaume i una altre que no identifica.

El viatger anglès sir Richard Cold Hoare realitzà sis aquarel·les de temes montserratins fetes l'any 1788 entre les quals figuren les ermites de Santa Anna i de la Santíssima Trinitat. Tot i que l'autor fou bastant fantasiós a l'hora de representar les muntanyes. L'any 1830 es feren les estampes de Jean Charles Langlois molt influides per l'esperit romàntic de l'època, però que permeten apreciar l'arquitectura d'algunes ermites tal com havien quedat després de la Guerra del Francés.

Les fotografies de les ermites de l'*Album Pintoresch Monumental de Catalunya : Montserrat* editat per *Associació Catalanista d'Excursions Científicas* l'any 1881 es representen algunes ermites després de la destrucció de la Guerra del Francès. Poc a poc, en la representació de les ermites, ara a partir de les tècniques fotogràfiques, es produeix el que *Francesc Roma Casanova* accentua com un canvi d'interès en la mirada de l'observador. Si abans tot l'interès estava en les ermites, en detriment de la muntanya, a partir del segle XIX en endavant les ermites queden subsumides pel propi paisatge. Els fotògrafs *Zerkowitz*, *Cuyàs* i *Mas* presenten uns paisatges molt interessants reunits en col·leccions de postals. Alguns cops retraten alguna ermita, però sempre com a part d'un paisatge que és

el que destaca. En les fotorgrafies de les *Ermites de Sant Joan, Sant Onofre, Sant Jaume i Santa Magdalena,* d'*A. Mas*, les ermites gairebé ni es veuen si no se sap on són. En l'obra *Ermita i cim de Sant Jeroni,* del mateix autor, l'ermita és insignificant1. El mateix trobem en la fotografia de l'*ermita de la Santíssima Trinitat* del *Guia històric del pelegrí a Montserrat* (1920).

Francesc Roma Casanovas destaca aquesta evolució en la representació de les ermites de la muntanya de Montserrat. Considera que "*si abans, en les descripcions d'ermites, era la vista des d'elles (el panorama) el que comptava, no l'ermita com a objecte de visió, ara ha arribat un moment en què l'ermita ha estat inserida dins del paisatge montserratí. Ja no és un lloc d'on es veu, sinó part d'un objecte per ser vist: potser això ho va permetre l'art de la fotografia, i no ho permetia amb tanta facilitat el paradigma dominant de la llengua escrita, és a dir un llenguatge en què l'important eren les cites d'autoritats que havien escrit anteriorment*".

Així, amb els anys, l'ermita ha perdut pes en el conjunt de l'escena representada fins a formar part, a partir del segle XX, del medi que l'envolta. Com diu *Francesc Roma Casanovas "ja no és l'element central i l'únic que dóna sentit a la composició. La pèrdua de pes relatiu per part de les ermites ha estat causada per l'increment de l'espai muntanyenc que ha estat representat en aquestes noves imatges*".

Amb la destrucció de les ermites per les tropes napoleòniques, no només es destruïren uns edificis, sinó que també es contribuí a un procés de dessacralització de la muntanya. El món sagrat que representaven les ermites com opció religiosa quedà arraconat des del segle XIX com a resultat, no només d'un fet inqüestionable : les destrucció de les ermites, sinó de l'entrada d'unes noves idees que també contribuïren a modificar com la comunitat monàstica de Santa Maria de Montserrat entengué en aquells moments com havia de ser la religiosa a la muntanya de Montserrat després d'un període de profunda devastació del monestir i santuari.

Retorn inici del capítol Ermites i vida eremítica
Següent secció: Els oratoris de l'eremitori